

A. Jodłowski, *TECHNIKA PRODUKCJI SOLI NA TERENIE EUROPY W PRADZIEJACH I WE WCZESNYM ŚREDNIOWIECZU. STUDIUM ARCHEOLOGICZNE*, *Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*, t. V, Wieliczka 1976, 257, ss. 54 ryc., 14 fot.

Zagadnienie eksploatacji soli w pradziejach jest tematem zainteresowań naukowych A. Jodłowskiego już od lat kilkunastu. Oprócz ogłoszonych na przestrzeni tego czasu szeregu artykułów w czasopismach fachowych wydał on obszerną monografię, poświęconą starożytnemu i wczesnośredniowiecznemu solnictwu małopolskiemu¹. Omawiana tutaj praca stanowi podsumowanie dotychczasowych wyników badań nad pradziejowym i wczesnośredniowiecznym solnictwem na terenie całej Europy.

Składa się ona z pięciu rozdziałów, poprzedzonych krótkim wstępem, w którym autor przy pomocy wybranych przykładów orientuje czytelnika w znaczeniu soli dla ludzkości w pradziejach i we wczesnym średniowieczu, precyzuje zakres chronologiczny i terytorialny swej pracy, informuje o metodzie zbierania i opracowania materiałów.

Rozdział pierwszy poświęcony jest przedstawieniu dotychczasowego stanu badań i opracowań tematu. Autor omawia literaturę przedmiotu ze szczególnym uwzględnieniem informacji zawartych w dziełach starożytnych autorów greckich i rzymskich; następnie przedstawia dzieje badań nad materialnymi pozostałościami solnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego w różnych krajach europejskich z podziałem na grupy wg techniki wydobywania: wywarzanie soli z wody morskiej, eksploatacja solanek śródlądowych oraz górnictwo solne.

W rozdziale drugim omawia na podstawie literatury geologicznej warunki naturalne występowania soli w Europie.

Rozdział trzeci, najobszerniejszy, poświęcony jest analizie materiału źródłowego. Przedstawia w nim autor szczegółową charakterystykę i chronologię zachowanych urządzeń i narzędzi warzelniczych i górniczych, grupując je w ośmiu podrozdziałach, a mianowicie: naczynia warzelnicze, podpory do naczyń warzelniczych, piece-paleniska, urządzenia solankowe, kopce z czerwonej gliny (różnie interpretowane zabytki charakterystyczne dla południowo-wschodniej Anglii), urządzenia górnicze, narzędzia i przybory górnicze, części stroju górniczego. Podrozdział dziewiąty rejestruje wzmianki źródeł pisanych o urządzeniach technicznych warzelni i kopalni wczesnośredniowiecznych.

Należy tu podkreślić wprowadzenie przez autora cennego novum w postaci analiz chemicznych naczyń wiązanych tradycyjnie z solnictwem (tab. IV, s. 62 i 63) i próbek gliny oraz wypełniak z stanowisk warzelniczych (tab. V, s. 91) na zawartość NaCl i Na₂O. Stwarza to bowiem, przez porównanie ze stopniem zasolenia zwykłych materiałów osadowych, obiektywną metodę wyróżniania naczyń czy urządzeń służących w przeszłości do produkcji soli.

Przyjęty przez autora sposób wykładu, jasność i precyzja wypowiedzi pozwalają czytelnikowi na szybkie zorientowanie się w materiale, co ułatwia jeszcze bogaty i dobrze dobrany materiał ilustracyjny. Pewne zastrzeżenia budzi jedynie redakcja podrozdziału „Części stroju górniczego”. Nie było to zapewne zamierzeniem autora, ale czytelnik może odnieść wrażenie, że chodzi tu o jakieś starożytne ubiory robocze, ochronne, a są to przecież po prostu znalezione w kopalniach austriackich części odzieży górników, nie różniące się zapewne niczym od ubrań reszty ówczesnej ludności.

¹ A. Jodłowski, *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, *Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*, t. IV, Wieliczka 1971.

Można też mieć wątpliwości, czy potrzebne jest cytowanie nazw niemieckich niektórych wytworów, zwłaszcza że nie są to terminy techniczne; „Pokale” np. (s. 58) to puchary, a „Bruchstücke” (s. 73) to po prostu ułamki, fragmenty.

W rozdziale następnym autor rekonstruuje metody produkcji soli w Europie w pradziejach i we wczesnym średniowieczu, stosując nadal podział na warzelnictwo oparte na wodzie morskiej czy jeziornej, warzelnictwo, którego podstawą są źródła słone, i górnictwo. Obok materiału zabytkowego i informacji źródeł pisanych wykorzystuje tu liczne analogie etnograficzne; szczególnie instruktywne wydają się materiały z warzełni nigeryjskich.

Ostatni rozdział, piąty, jest próbą odtworzenia organizacji technicznej produkcji soli do końca wczesnego średniowiecza.

Można tu wyrazić żal, że autor nie pokusił się o próbę rekonstrukcji zdolności produkcyjnej dawnych warzełni. W stosunku do warzełni pradziejowych nie byłoby to zapewne możliwe, ale dla wczesnego średniowiecza są pewne precedensy, także we wcześniejszych pracach samego autora².

Po krótkim zakończeniu będącym podsumowaniem wniosków następuje doskonale pomyślany, tabelarycznie ujęty katalog stanowisk solnych z terenu całej Europy. Poszczególne rubryki informują o technice produkcji, chronologii stanowiska, rodzaju posiadanych dla niego materiałów (rubryki odpowiadają podrozdziałom rozdziału III). Ostatnia zawiera cyfrowe odnośniki do bibliografii, na którą składa się 656 pozycji.

Nasuwają się tu uwagi typu edytorskiego, skierowana raczej pod adresem redakcji temu niż autora. W piśmiennictwie archeologicznym przyjęte są dwa sposoby cytowania literatury. Pierwszy, tradycyjny w naukach humanistycznych, polega na podawaniu pełnych danych bibliograficznych cytowanej pozycji w przypisach, w kolejności, w jakiej odwołuje się do nich tekst. W drugim, przejętym od dyscyplin przyrodniczych, w przypisach (lub nawet w tekście) daje się jedynie nazwisko autora i rok wydania pracy lub numer porządkowy, pod jakim praca zamieszczona jest w bibliografii, znajdującej się na końcu dzieła. Tymczasem w omawianej książce zastosowano równocześnie oba te sposoby, co jest trudną do wytłumaczenia niekonsekwencją.

Helena Burchard

FIFTH INTERNATIONAL DIRECTORY OF ANTHROPOLOGISTS, Chicago—London 1955, X + 386 ss.

Kierującą ważną pomocą przy pracy badawczej stanowi informacja naukowa. Jej programem w zakresie archeologii są m. in. wydawane abstrakty wartościowych publikacji, roczniki bibliograficzne, podręczniki encyklopedyczne zawierające podrobną wiadomość o stanowiskach, kulturach i epokach pradziejowych czy wczesnośredniowiecznych oraz o dawnych i obecnych badaniach, a także informacje o bieżących pracach wykopaliskowych. Mają one również służyć literaturze, chronologię oraz geografii.

Omawiana tutaj publikacja, wydana w ramach „Current Anthropology Review Series” przez The University of Chicago Press i dzięki The Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, należy do regularnych wartościowych pomocy przy pracy badawczej. Obejmuje ona bowiem w swej zawieszanej części wyjątkowo wartościowe informacje odnoszące się do obecnego działalności w zakresie

² H. Burchard, O początkach solnictwa w Karpatach polskie, AAC, t. V, 1955, s. 6; J. Wyrzykowski, Pielęgnacja gospodarstwa solnym w Polsce do wstępu III wieku, Krynów 1955, s. 8; Jodłowski, op. cit., s. 126.